

DÖVRÜNÜN PEDAQOJİ SALNAMƏSİNİ YARATMIŞ ALİM

Dünyada seçilən insanlar olur. Seçilənlər başarıya bir qismi olaraq, cəmiyyətin yolunu işıqlandırır. Tənnin saygılı insanlar olanlar bu meyarlarla seçiyələnen, vətənin ən ulu vətəndaşı sayılır. Onların heyətində qoyduğu iz, açdığı çığır, keçdiyi şəxsiyyət ömrü yolu gələcək nəsillər üçün örnək olur. Onlar xalq üçün çalınan, özleri isə gətirdikə daha ucağa olan insanlardır.

Dövrünün pedaqoji salnaməsini yaratmış pedaqogika elminin görkəmli nümayəndəsi, tanınmış ictimai-xadim, böyük alim akademik Mehdi Mehdiqadın hər bir kəsin qəlbində mərhəmət çirəyi yandıрмаğı bacaran belə şəxsiyyətlərdən idi.

Bu gün yüzlerle insan ölkəmizdə xalq maarifinin inkişafına, elmə xalqın tərəqqisinə məhəbbət və məsuliyyətlə yanaşmada vicdanlı, münis dəyərləri xidməti olan, doğma xalqının oğlu Mehdi Mehdiqadını sevsə yad edib, ruhuna rəhmət diləyir.

Mehdi Məmməd oğlu Mehdiqadın 1903-cü ildə Cəbrayıl qəzasının Daşkən kəndində dünyaya gəlmişdi. Atası Məmməd kişi dünyaya gələn körpəsinə min bir xeyir-dualı arzuladı deyilir, oğlunun boya-başa çatıb savadı olmasını görmək istəyib. Arzulayıb ki, oğlu Mehdi xalqına, vətəninə gərəklili bir insan olmaqla doğma Daşkəndə məktəb açıb kəndi uşaqlarına savad öyrətsin.

Azərbaycan müxtəlif dövrlərdə, müxtəlif imperiyaların tərkib hissəsi olub, buna baxmayaraq mübariz xalqımız öz tarixini, dilini, mədəniyyətini qoruyub saxlayaraq, milli məniyyətini itirməmişdir. 1917-ci ildə çar Rusiyası süquta yetir. 1918-ci ildə yaradılmış Azərbaycan xalq cümhuriyyəti şərqin ilk demokratik parlament respublikası elan olunur. Ölkədə ana dilində olan məktəblər bərpa edilir. Hətta müsəlman qızları üçün də dünyəvi məktəb açılır.

Mehdi ibtidai məktəbə daxil olanda artıq onun 11 yaşı vardı. O, 1919-cu ildə müstəqil Azərbaycan dövlətinin milli ibtidai məktəbinin ilk müzənnarından olur. 1920-ci ildə sovet Rusiya imperiyasının qırmızı ordu dəstələri Azərbaycan işğal edir. Əfsuslar olsun ki, xalq cümhuriyyətinin ömrü cəmi 23 ay çəkər. Müstəqil Azərbaycan dövləti devrilir. Yerli xalqı narazı salmamaq üçün məktəblərin ana dilində olması davam etdirilir. 1920-ci ildə Mehdi məktəbi bitirir, Daşkən kəndində qiraət komissiyasının müdiri kimi fəaliyyətə başlayır. Lakin, Mehdi – müəllim olmaq, kəndin uşaqlarına dərs demək, onları savadlandırmaq, eləcə də atası Məmməd kişinin arzulunu çin etmək istəyindən əl çəkmir. O, Cəbrayıldakı yeni açılmış 6 aylıq pedaqoji kursa daxil olur. Kursu bitirdikdən sonra Daşkən kənd məktəbində işləyir. Kəndli balalarını məktəbə cəlb edir, onları oxumağa həvəsləndirir.

1923-cü ildə Mehdi müdir olduğu birinci dərəcəli məktəbdə yoxlama aparılır. Yüksək tədrisin nəticəsinə görə qəzanın 6 müəllimi, eləcə də gənc müəllim sayılan Mehdi mükafatlanmaqla Bakıya 3 aylıq kursa göndərilir. Kursu bitirib Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun hazırlıq kursuna daxil olur. Sonra imtahan verərək fizika-riyaziyyat fakültəsinə qəbul olur. İnstitutun ictimai heyətində də fəal iştirak edir, tələbə nümayəndəsi kimi formalaşır.

Mehdi ailə məktəbi başa vurub, Cəbrayıl (İndiki-Fizuli) şəhərindəki orta məktəbdə pedaqoji fəaliyyətə başlayır. Elə o zamanadan başlayaraq gənc Mehdi ömrünü, sonsuz məhəbbət bəslədiyi, böyük maraq göstərdiyi müəllimlik sənətinə həsr edir. O, yalnız tədris metodik işlərdə deyil, ümumi pedaqoji problemlərə də maraq göstərir, müəllimlik etməklə bərabər, qəza metodbirosunun sədri təyin edilir. İbtidai məktəblərin yeni proqramları, təlim metodları, məktəbin heyətində əlaqəsi və o dövrün digər aktual problemləri haqqında göstərişləri ilə qəza müəllimlərinin işinə metodik yardım göstərir. Onun respublika xalq maarif komissarlığında da pedaqoji və ictimai fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilir.

1930-cu ildə Azərbaycan xalq ma-

arifi komissarlığının ictimai tərbiyə baş idaresinin elmi katibi və xalq komissarlığının birinci müavini, Ayna Sultanovanın köməkçisi təyin edilir.

Elmi-pedaqoji işə maraq göstərən Mehdi müəllim 1931-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun aspiranturasına daxil olur. Pedaqogika tarixinə müasir təlim-tərbiyə məsələlərinə aid məqalələrlə dövrü mətbuatda çıxış edir. 1941-ci ildə Azərbaycan məktəblərində "Ana dilində savad təliminin inkişaf tarixi" adlı mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edir, pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsi alır.

1942-ci ildə İkinci Dünya Müharibəsində iştirak edir. Müharibə illərində 4 il sovet ordusu sıralarında xidmət edir, ordudan tərxis olduqdan sonra 1946-cı ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda elmi pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir. 1956-cı ildə "Azərbaycan sovet məktəbinin inkişaf tarixinə dair xülasələr" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edərək pedaqoji elmlər doktoru alimlik dərəcəsi alır. M.Mehdiqadın ömrünün 30 il ali təhsil ocağı ilə bağlı olub. Kafedra müdiri, dekan, elmi işlər üzrə direktor müavini, 1950-1951-ci ildə APL-nin direktoru, 1952-1954-cü ildə Azərbaycan SSR Maarif naziri işləyib.

M.Mehdiqadın 1960-cı ildə ikinci dəfə Azərbaycan SSR Maarif naziri təyin edilir. O, 25 il yaxın müddətdə respublikanın xalq maarifinə rəhbərlik edir. Xalq maarifinin inkişafına böyük təşkilatçılıqla xidmət göstərməklə təhsilin yüksək peşəkarlıq səviyyəsində elmi əsaslarla idarə edilməsi sahəsində əsl nümunə göstərir. M.Mehdiqadın təhsil üzrə beynəlxalq əlaqələrin inkişaf sahəsində də çox böyük işlər görür. 1961-1964-cü illərdə UNESCO-nun təhsil üzrə komitələrindən birinin üzvü olub, inkişaf etməkdə olan dünya ölkələrində xalq maarifi quruculuğu təcrübəsini yayılmasında çox fəal iştirak edib. Hollandiya, Fransa, Polşa, Afrika ölkələrində pedaqoji elmi nailiyyətlərindən nümunəvi çıxışlar edib. O, 55 ilə yaxın elmi yaradıcılıq fəaliyyətində təhsilin tarixi, nəzəri və əməli problemlərini diqqətlə araşdırmaqla, Azərbaycan pedaqoji elminin inkişafına güclü təsir göstərmişdir. Onun respublikada məktəb quruculuğunun, xalq maarifinin təşkil, təhsilin məzmununun, təlim metodlarının təkmilləşdirilməsi, tərbiyəvi işlərin səmərəli artınması sahəsindəki görülmə işlərinə nəticələn çox böyük fayda vermişdir.

M.Mehdiqadın "Azərbaycan məktəbi", "Народное образование", "Советская педагогика" eləcə də digər jurnallarda dərc edilmiş məqalələri pedaqoji ictimaiyyət arasında çox geniş vüsət almışdır. M.Mehdiqadın müəllifi olduğu "Azərbaycan sovet məktəbinin tarixinə dair xülasələr", "Azərbaycan xalq maarifi yeni yüksəlişdə", "Azərbaycanda xalq maarifinin sürətli inkişafı", "Ümumtəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi yolları" kimi iri həcmli monoqrafiyaları (Azərbaycan və rus dilində), yüzdən çox kitabçalar və jurnal məqalələri alimin bu tədqiqatlarının nəticələri ali məktəb tələbələri, müəllimlər, tərbiyəçilər, alimlər tərəfindən öyrənilir və praktik fəaliyyətdə tətbiq edilir.

M.Mehdiqadın elmi-pedaqoji kəriyerin hazırlanması işinə də böyük diqqət və qayğı ilə yanaşmış, onlarla yüksək ixtisaslı alimlərin yetişməsinə böyük zəhmət sərf etmişdir. O, daim respublikanın təhsil sistemində elmi yeniliklərin gətirilməsi qayğısına qalmışdı. Rostov vilayəti və Tatarstan müəllimlərinin iş təcrübəsinin öyrənilib yerli şəraitə uyğun şəkildə tətbiq olunmasının, təlimin intensivləşdirilməsi, proqramlaşdırılması, təlim prosesinin optimallaşdırılması və başqa ideyaların məktəblərə tətbiqi, tətbiqi birbaşa Mehdi Mehdiqadın adı ilə bağlıdır.

1961-ci ildə institutda ibtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə şöbəsi M.Mehdiqadın təşəbbüsü ilə yaradılmışdır.

M.Mehdiqadın elmi yaradıcılığı o qədər çoxşaxəlidir ki, onun yaradıcılığının hansı sahəsinə nəzər salsaq, çox dərin ideyaların mürəkkəb elmi məsələlərin həllinin şərh edildiyini görürük.

Alimin əsərlərinin bir qismi 20-ci ilə qədər ki, məktəb quruculuğu məsələlərinə, təhsilin təşkilinə, ayrı-ayrı pedaqogların pedaqoji fəaliyyətinin öyrənilməsinə həsr edilmişdir.

Mehdi Mehdiqadın ən böyük xidmətlərindən biri də Azərbaycanda məktəb tarixinin 20-ci ildən sonrakı dövrünün öyrənilməsi ilə bağlıdır. Əsərlərin xeyli qismi dərsin qurulması, aparılması, təlimin təşkil, ayrı-ay-

n fənlərin öyrənilməsi mexanizminin açılması, təlim-tərbiyə işində pedaqoji ustalıqın yaradıcılıqla qurulması geniş şərh edilir. Alimin Azərbaycanda məktəb işi təcrübəsindən bəhs edən monoqrafiyası başqa müəllimlərlə birgə 1984-cü ildə UNESCO-nun xətti ilə ingilis, fransız, rus və digər dillərdə nəşr edilmişdir.

Alimin görkəmli pedaqog Rəşid bəy Əfəndiyevın heyatı və pedaqoji fəaliyyətinin tədqiqat sahəsində də əvəzsiz xidməti olub. Alimin tədqiqatlarının digər bir qismi onun xalq maarifinin idarə edilməsinə həsr edilmiş əsərləri təşkil edir. Bu əsərlər Azərbaycandan kənarda da Rusiya, Ukrayna, Belarusiya, Orta Asiya, Baltıqyanı və digər respublikalarda da alimlərin hesablaşdığı yüksək tədqiqatçılardan sayılır. Dünya şöhrətli pedaqoglardan M. Skatkin, I.Lerner, M.Maxmutov, Əlzmaylov, M.F.Şabayeva və başqaları M.Mehdiqadın ilə sıx dostluq əlaqələri saxlayırdılar. M.Mehdiqadın müəllifliyi ilə 1941-1958-1959-cu illərdə nəşr edilmiş iki hissədə ibarət "Pedaqogika" dərsliyi uzun illər tələbələrini istifadə etdiyi yeganə dərs vəsaiti olmuşdur.

M.Mehdiqadın yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların yetişməsi üçün də elindən gələni əsirgəməyib. Alimin rəhbərliyi ilə neçə-neçə doktorluq və namizədlik dissertasiyaları müdafiə edilmişdir. Moskva, Tbilisi və başqa şəhərlərdəki elm və təhsil ocaqlarının elmi suratlarda müdafiə edilən namizədlik və doktorluq müdafiələri arasında oponent olmuşdur.

M.Mehdiqadın 1980-ci ildə təqəddürə çıxıqdan sonra da elmi yaradıcılıqla məşğul olur. Az müddət ərzində məktəbi şəxsiyyətinin hərəfərləri inkişafından bəhs edən irihəcmli monoqrafiyasını yazıb, çap üçün Moskvanın "Pedaqogika" nəşriyyatına təqdim edir. 1982-ci ildə təlim-tərbiyə işinin təkmilləşdirilməsi yollarından bəhs edən irihəcmli monoqrafiyası Bakıda "Maarif" nəşriyyatında çap edilib.

M.Mehdiqadın Azərbaycan Pedaqoji Elmi-Tədqiqat İnstitutunda elmi məsləhətçi kimi fəaliyyət göstərməklə elmi tədqiqat problemlərinin seçilməsi və planlaşdırılmasında yaxından iştirak edib, gənc alimlərə məsləhət verib, müəzirlər oxuyurdu. M.Mehdiqadın elmi yaradıcılığının diapazonu o qədər geniş o qədər çoxşaxəlidir ki, onun yaradıcılığının hansı sahəsinə nəzər salsaq, çox dərin ideyaların, mürəkkəb elmi məsələlərin həllinin şərh edildiyini görürük. Ona görə də alimin yaradıcılıq yolu haqqında bir məqalə çərçivəsində məlumat vermək çox çətinidir.

M.Mehdiqadın elmi yaradıcılığı və rəhbər olduğu vəzifələrdə vətəninə, xalqına xidməti, əməyi yüksək qiymətləndirilmişdir. O, bir neçə çağırış SSRİ Ali sovetinin deputatı olmuş, ölkənin yüksək mükafatları "Əməkdar elm xadimi", SSRİ pedaqogika elmi akademiyasının həqiqi üzvi seçilmişdir. 3 dəfə "Lenin ordeni", 4 dəfə "Qırmızı Əmək Bayrağı", Azərbaycan SSR Ali soveti Rəyasət Heyətinin fəxri fərmanları ilə təltif edilmişdir.

Alimin xatirəsini əbədiləşdirmək üçün Bakı şəhərinin küçələrindən biri Mehdi Mehdiqadın adı verilmişdir. Cəbrayıl rayonunda 1 saylı, Bəyləqan rayonunda 3 saylı, Gəncə şəhərindəki 4 saylı ümumtəhsil orta məktəbləri akademik Mehdi Mehdiqadın adını daşıyır.

Akademik M.Mehdiqadın bütün nailiyyətləri ilə bərabər, həm də məhrabən, diqqətli, qayğıkeş ailə başçısı idi. Deyirlər: yaxşı ailə qurmaq üçün təkcə məhəbbət kifayət deyildir, ələ-arvad arasında məhəbbət-dostluqla qoşa addımlamalıdır. Çünki bu ailə dəyərlərinin arxasında düzlük, səmimiyyət, məhrabənlik, ədalət və həlalət durur.

Yunan alimi Xilon deyirdi: "Yaxşı rəhbərlik etməyi evində öyrən". Mehdi müəllim həm də gözəl ailəsinin böyük rəhbəri idi.

M.Mehdiqadın mənaiviyat tarixində izi olan ələ bir şəxsiyyət yarı ki, onun elmi-pedaqoji irsi bugünkü nəslimiz, həm də yeniləşən nəsillər üçün parlaq bir örnək olaraq qalacaqdır.

Akademik M.Mehdiqadın arzuları çox böyük idi. Alim XXI əsr məktəbinin başlıca problemləri üzrə tədqiqatları başlamağı tövsiyə edirdi. Lakin nə etmək? -Ölüm vəfa etmədi. Akademik M.Mehdiqadın bütün heyətini Azərbaycanda xalq maarifinin inkişafına həsr etdi. Təhsil quruculuğu tarixini, eləcə də yazıb yaratdığı əsərləri ilə dövrünün pedaqoji salnaməsini yaratdı.

Rəfiqə MƏSUD,
Kinosənərist, publisist,
Əməkdar mədəniyyət işçisi.